

Soud: Nejvyšší soud
Datum rozhodnutí: 11/27/2019
Spisová značka: 25 Cdo 348/2019
ECLI: ECLI:CZ:NS:2019:25.CDO.348.2019.1
Typ rozhodnutí: ROZSUDEK
Heslo: Diskriminace
Školství
Zadostiučinění (satisfakce)
Dotčené předpisy: § 2 odst. 1 předpisu č. 198/2009Sb.
čl. 16 odst. 4 předpisu č. 2/1993Sb.
čl. 15 odst. 1 předpisu č. 2/1993Sb.
§ 3 odst. 1 předpisu č. 198/2009Sb.
§ 30 odst. 1 písm. c) předpisu č. 561/2004Sb.
§ 1 písm. i) předpisu č. 198/2009Sb.
čl. 3 odst. 1 předpisu č. 2/1993Sb.
§ 7 odst. 1 předpisu č. 198/2009Sb.
Kategorie rozhodnutí: A
25 Cdo 348/2019-311

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK

JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší soud rozhodl v senátě složeném z předsedy JUDr. Roberta Waltra a soudkyň JUDr. Hany Tiché a JUDr. Martiny Vršanské v právní věci žalobkyně: **A. A. J.**, narozená XY, bytem XY, zastoupená Mgr. Radkou Korbelovou Dohnalovou, Ph.D., advokátkou se sídlem Převrátilecká 330/15, 390 01 Tábor, proti žalované: **S.**, IČO XY, se sídlem XY, zastoupená Mgr. Radkem Suchým, advokátem se sídlem Vinohradská 2279/164, 130 00 Praha 3, o omluvu a peněžité zadostiučinění za porušení práva na rovné zacházení, vedené u Obvodního soudu pro Prahu 10 pod sp. zn. 17 C 61/2016, o dovolání žalobkyně proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 19. 9. 2017, č. j. 12 Co 130/2017-228, ve znění opravného usnesení ze dne 18. 12. 2017, č. j. 12 Co 130/2017-254, takto:

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 19. 9. 2017, č. j. 12 Co 130/2017-228, ve znění opravného usnesení ze dne 18. 12. 2017, č. j. 12 Co 130/2017-254, a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 27. 1. 2017, č. j. 17 C 61/2016-172, ve znění opravného usnesení ze dne 13. 11. 2017, č. j. 17 C 61/2016-243, **se zrušují** a věc **se vrací** Obvodnímu soudu pro Prahu 10 k dalšímu řízení.

Odůvodnění:

1. Obvodní soud pro Prahu 10 rozsudkem ze dne 27. 1. 2017, č. j. 17 C 61/2016-172, ve znění opravného usnesení ze dne 13. 11. 2017, č. j. 17 C 61/2016-243, zamítl žalobu, kterou se žalobkyně domáhala po žalované zaslání písemné omluvy ve znění: „*Vážená paní J., omlouváme se Vám tímto za újmu způsobenou tím, jste dne 2. 9. 2013 zcela neoprávněně byla vyzvána*“

ředitelkou k odložení muslimského šátku na půdě naší školy a byla jste nucena zde ukončit z tohoto důvodu své vzdělání. Došlo tak k Vaší zřejmé diskriminaci. Zároveň s touto omluvou přijmete, prosím, naše ujištění, že učiníme veškerá opatření, aby se podobný případ již nemohl opakovat“, a zaplacení 60 000 Kč na náhradu nemajetkové újmy (výrok I), žalované pak nepřiznal náhradu nákladů řízení (výrok II). Vyšel ze zjištění, že žalobkyně pocházející ze Somálska, již byl dne 13. 12. 2011 udělen v České republice azyl podle § 12 písm. b) zákona č. 325/1999 Sb., se ucházela o studium oboru ošetrovatel na žalované škole ve školním roce 2013/2014. Při jednání se zástupkyní ředitelky žalované v červnu 2013 souhlasila žalobkyně, že muslimský šátek (hidžáb) nebude nosit při výkonu ošetrovatelské praxe, a po předložení dokladu o získání základního vzdělání v České republice obdržela od žalované rozhodnutí o přijetí ke studiu a byla informována o nutnosti doložení dokladu o povolení k pobytu ještě před zahájením školního roku. Jelikož žalobkyně do zahájení školního roku dne 2. 9. 2013 tento doklad nepředložila, byla ředitelkou žalované předvolána do ředitelny, kde ředitelka vyjádřila svou nelibost nad tím, že má na hlavě muslimský šátek. V návaznosti na negativní reakci ředitelky školy na muslimský šátek projevila žalobkyně úmysl ke studiu nenastoupit, ze školy odešla a později téhož dne osobně doručila žalované částečně vyplněný formulář o zanechání studia. Soud uzavřel, že jelikož žalobkyně nepředložila požadovaný doklad o povolení k pobytu na území České republiky, nestala se pro nesplnění formálně právních podmínek studentkou žalované, a není proto ani osobou oprávněnou k uplatnění nároku vyplývajícího z ust. 10 odst. 2 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění účinném v rozhodné době (dále též jen „antidiskriminační zákon“). Současně dovodil, že se ředitelka školy nedopustila diskriminačního postupu ve smyslu § 2 odst. 1 tohoto zákona, pokud vyjádřila nelibost nad tím, že má žalobkyně na hlavě hidžáb a připomněla jí ustanovení školního řádu obsahující zákaz nošení pokrývek hlavy, neboť tím, že žalobkyně bezprostředně poté ze školy odešla a následně projevila svou vůli nezahájit vzdělávání u žalované, nedala jí další prostor k případnému smírnému řešení.

2. K odvolání žalobkyně Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 19. 9. 2017, č. j. 12 Co 130/2017-228, ve znění opravného usnesení ze dne 18. 12. 2017, č. j. 12 Co 130/2017-254, potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně a žádnému z účastníků nepřiznal náhradu nákladů odvolacího řízení. Vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně, avšak uzavřel, že žalobkyně po absolvování pohovorů nastoupila v září 2013 ke studiu a výuky se účastnila, a proto se zabýval oprávněností požadavku žalované z hlediska antidiskriminačního zákona. Dovodil, že absence výslovné zákonné úpravy zákazu nošení muslimského šátku neznamená, že bylo porušeno právo žalobkyně svobodně projevovat své náboženské přesvědčení či došlo k porušení čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (Řím, 4. XI. 1950, dále jen „Úmluva“). S odkazem na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) uvedl, že v České republice jsou (stejně jako ve Francii) viditelné náboženské znaky přijímány jako protiklad k roli škol, jejichž prostředí má zůstat neutrální, být místem pro rozvoj, včetně kritického myšlení, a že tyto symboly narušují principy rovnosti mužů a žen. Povinná tolerance náboženských symbolů nemá v České republice zákonný podklad a je dána pouze opakem práva na náboženskou svobodu, proto proti právu žalobkyně projevovat své náboženství navenek stojí právo být svobodně bez vyznání, náboženské symboly nemít, nebýt vystaven jejich působení a nemuset se zabývat jejich významem. Česká republika odděluje své instituce od náboženských a uznává i právo být bez náboženského vyznání; právo projevovat své náboženství kdykoli a kdekoli neexistuje. Uzavřel, že z uvedených důvodů žalobkyně nemá právo na užívání šátku jako projevu náboženského přesvědčení navenek bez jakéhokoliv omezení na půdě veřejné školy a nepovolení takovéto výjimky (dané obecnými zvyklostmi v České republice a školním řádem, vydaným ředitelkou školy v rámci zákonného zmocnění podle § 30 odst. 1 písm. c) zákona č. 561/2004 Sb. (dále jen „školský zákon“) není přímou ani nepřímou diskriminací z důvodu náboženského vyznání. V případě žalobkyně nedošlo k rozdílnému zacházení ve srovnání s ostatními studenty, žalobkyně nebyla nijak znevýhodněna, neboť bez pokrývky hlavy studovat

mohla, naopak se domáhala výsady nosit pokrývku hlavy, kteroužto výsadu ostatní žáci nemají. Nešlo ani o diskriminaci nepřímou, neboť ustanovení školního řádu omezovalo v nošení pokrývky hlavy nejen žalobkyni, ale i všechny ostatní studenty, nejde proto o situaci, kdy je na základě zdánlivě neutrálního kritéria zacházeno s dotčenou osobou méně příznivě.

3. Žalobkyně napadla rozsudek odvolacího soudu dovoláním s tím, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení otázky doposud dovolacím soudem neřešené, zda je zástupce střední školy oprávněn požadovat po studentce muslimského vyznání, s odkazem na neutrální ustanovení školního řádu o obecném zákazu nošení pokrývek hlavy, aby nenosila při teoretickém vyučování muslimský šátek (hidžáb). Namítá, že odvolací soud svým závěrem, že v České republice je škola oprávněna omezit projev náboženského vyznání studenta bez výslovné zákonné úpravy, zcela popřel čl. 4 a čl. 16 odst. 4 Listiny základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. (dále jen „Listina“), jakož i judikatorní závěry ESLP, že daná otázka má být řešena v souladu s tradicí a nastavením v daném smluvním státě. Projevy náboženského přesvědčení navenek lze totiž dle čl. 9 Úmluvy, resp. dle čl. 16 odst. 4 Listiny, omezit pouze za současně splněných podmínek stanovených zákonem, které musí sledovat legitimní cíl a být v demokratické společnosti nezbytné. Školní řád (resp. podzákoné předpisy) ani judikatura nejsou způsobilé nahradit toto zákonné omezení a pro jednání ředitelky žalované školy tak neexistuje zákonný podklad. S odkazem na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 poukázala na to, že jestliže v projednávaném případě zaručuje vnitrostátní úprava obsažená v Listině vyšší míru ochrany práv, než jak jej upravují uvedená ustanovení mezinárodních smluv, musí být z tohoto důvodu aplikována přednostně. Tomuto principu svědčí i výslovně zákonem omezené náboženské projevy v určitých oblastech [např. § 46 zákona č. 221/1999 Sb. či § 48 odst. 1 písm. d) zákona č. 231/2001 Sb.]. Za nepřiléhavé považuje dovolatelka rovněž odkazy odvolacího soudu na případy projednávané před ESLP proti Francii a Turecku i přirovnání postavení náboženství v České republice k jeho postavení ve Francii, kde je jinak nastaven právní systém, jakož i vztah státu a náboženství. Odvolací soud nevyužil možnost srovnání se státy s obdobným právním systémem i postavením náboženství ve veřejném prostoru (např. rozsudek Spolkového ústavního soudu Německa z 24. 9. 2003, sp. zn. 2 BvR 1436/2, ohledně nemožnosti zakázat šátky učitelkám bez zákonného podkladu) a v tomto směru odkázala také na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 9/07, Pl. ÚS 6/02 a Nejvyššího správního soudu sp. zn. 5 As 65/2015 s tím, že právní úpravu zakazující užívání náboženských symbolů žákům a studentům nelze najít téměř nikde v Evropě, s výjimkou právě Francie. Souhlasí s odvolacím soudem, že školy mají zůstat prostředím neutrálním, namítá však, že v samotném nošení viditelného náboženského symbolu nelze spatřovat narušení takovéto neutrality. Ta totiž neznamená absolutní vytěsnění víry a nevylučuje nošení náboženského symbolu ve škole. Dovolatelka srovnává různé přístupy k nošení náboženských symbolů napříč Evropou, kde s výjimkou Francie, je v zásadě hidžáb studentkám ve škole povolen. Argumentuje i přístupem jiných škol v České republice či Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které se sdělením ze dne 6. 10. 2014, ČŠIG-3601/14-G21, postavilo k této otázce tak, že škola nesmí cíleně omezovat možnost nošení náboženských symbolů (např. pokrývek hlavy) se záměrem omezit náboženská práva osob (např. proto, že nošení některých náboženských symbolů považuje za nevhodné, neetické, neodpovídající kulturnímu areálu střední Evropy apod.) pouze s výjimkou, kdy by byla ztížena identifikaci osoby. Namítá, že nelze zcela omezit právo studenta projevovat své náboženství z důvodu ochrany práv ostatních být bez náboženského vyznání, neboť takovému právu právní řád České republiky ochranu neposkytuje. Domnívá se, že projevy islámské víry studenta nelze omezit v české škole rozdílně od projevů víry studentů jiného náboženství. Pro omezení nošení hidžábu pak podle dovolatelky není legitimním důvodem obava z narušení rovnosti mužů a žen a společenské normy, neboť zákaz pokrývky hlavy nelze odůvodnit ochranou samotné žalobkyně před její diskriminací; nelze ve jménu rovnosti chránit ženu před vykonáváním jejího lidského práva. Nošení pokrývky hlavy není v rozporu ani se společenskými pravidly, pravidly slušnosti ani s bezpečnostními pravidly při ochraně zdraví. Závěr soudu stran nepřímé diskriminace

s odkazem na plošný zákaz nošení pokrývky hlavy ve škole považuje dovolatelka za nesprávný, neboť šátek je pro ni náboženským symbolem a součástí její identity. Zákaz jeho nošení na ni proto dopadá hůře než na osoby, pro něž pokrývka hlavy tento význam nemá. Nedomáhala se proto pozitivní diskriminace, ale pouze svého ústavně zaručeného práva projevit náboženské vyznání navenek. Domnívá se také, že v jejím případě je třeba aplikovat ust. § 133a písm. a) o. s. ř., neboť nelze realizovat právo na přístup k povolání bez realizace práva na vzdělání. Navrhla změnu rozsudku odvolacího soudu tak, že žalobě bude zcela vyhověno, případně jeho zrušení a vrácení věci odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

4. Žalovaná ve vyjádření k dovolání zopakovala svá předchozí vyjádření ve věci s tím, že žalobkyně se nikdy studentkou školy nestala, proto nemohlo dojít ani k její diskriminaci. Rovněž námitky dovolatelky stran aplikace ust. § 133a písm. a) o. s. ř. považuje za zcela účelové. Ztotožnila se se závěry soudů obou stupňů a navrhla zamítnutí dovolání.

5. Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.), vzhledem k datu napadeného rozhodnutí odvolacího soudu, postupoval podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 29. 9. 2017 (čl. II bod 2 zákona č. 296/2017 Sb. – dále jen „o. s. ř.“) a po zjištění, že dovolání bylo podáno včas, osobou k tomu oprávněnou – účastnicí řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), řádně zastoupenou advokátkou ve smyslu § 241 o. s. ř., dospěl k závěru, že dovolání žalobkyně je přípustné pro řešení otázky, zda je oprávněný požadavek školy, aby studentka muslimského vyznání nenosila při teoretickém vyučování muslimský šátek (hidžáb), která dosud nebyla řešena, a je i důvodné.

6. Nesprávné právní posouzení věci (§ 241a odst. 1 o. s. ř.) může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

7. Podle čl. 9 Úmluvy má každý právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů (odst. 1). Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví, nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných

8. Podle čl. 2 Listiny je stát založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání (odst. 1). Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví (odst. 2). Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá (odst. 3).

9. Podle čl. 3 odst. 1 Listiny se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

10. Podle čl. 4 Listiny povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod (odst. 1). Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem (odst. 2). Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky (odst. 3). Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno

jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (odst. 4).

11. Podle čl.15 odst. 1 Listiny je svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

12. Podle čl.16 odst. 1 Listiny každý má právo svobodně projevat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu. Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých (odst. 4).

13. Podle § 1 odst. 1 písm. i) antidiskriminačního zákona tento zákon zpracovává příslušné předpisy Evropských společenství a v návaznosti na Listinu základních práv a svobod a mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu, blíže vymezuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech přístupu ke vzdělání a jeho poskytování.

14. Podle § 2 odst. 1 antidiskriminačního zákona se pro účely tohoto zákona právem na rovné zacházení rozumí právo nebýt diskriminován z důvodů, které stanoví tento zákon nebo přímo použitelný předpis Evropské unie v oblasti volného pohybu pracovníků. Diskriminace je přímá a nepřímá. Za diskriminaci se považuje i obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci (odst. 2). Přímou diskriminací se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, a dále v právních vztazích, ve kterých se uplatní přímo použitelný předpis Evropské unie z oblasti volného pohybu pracovníků, i z důvodu státní příslušnosti (odst. 3).

15. Podle § 3 odst. 1 antidiskriminačního zákona se nepřímou diskriminací rozumí takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z důvodů uvedených v § 2 odst. 3 osoba znevýhodněna oproti ostatním. Nepřímou diskriminací není, pokud toto ustanovení, kritérium nebo praxe je objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.

16. Podle § 7 odst. 1 věta první antidiskriminačního zákona diskriminací není rozdílné zacházení z důvodu pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru ve věcech uvedených v § 1 odst. 1 písm. f) až j), pokud je toto rozdílné zacházení objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.

17. Podle § 2 odst. 1 písm. a) školského zákona je vzdělávání založeno na zásadách rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana. Podle § 2 odst. 1 písm. c) tohoto zákona je vzdělávání založeno na vzájemné úctě, respektu, názorové snášenlivosti, solidaritě a důstojnosti všech účastníků vzdělávání.

18. Podle § 30 odst. 1 písm. c) školského zákona ředitel školy vydá školní řád; ředitel školského zařízení vnitřní řád. Školní řád a vnitřní řád upravuje podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí.

19. Žalobkyně se soudní cestou domáhá ochrany proti tvrzenému diskriminačnímu jednání žalované. V návaznosti na předpisy Evropské unie a Listinu obsahuje bližší úpravu zákazu diskriminace antidiskriminační zákon. Jde o soukromoprávní předpis, který dává diskriminovaným osobám za podmínek stanovených tímto zákonem aktivní žalobní legitimaci v civilním řízení. Domáhá-li se žalobkyně uplatněného nároku s tím, že bez opory v zákoně a na základě neutrálně formulovaného ustanovení školního řádu jí žalovaná neumožnila nosit při teoretické výuce muslimský šátek, který je projevem jejího náboženského přesvědčení a víry, což ji přimělo k zanechání studia, jde o uplatnění rovnosti v přístupu ke vzdělání. S ohledem na § 1 písm. i) antidiskriminačního zákona je třeba otázku, zda došlo k diskriminaci, posuzovat podle příslušných ustanovení tohoto zákona, jak správně uzavřel odvolací soud.

20. Přístup ke vzdělání ve smyslu § 1 písm. i) antidiskriminačního zákona je nutno vykládat tak, aby byl naplněn smysl zákona, tj. aby z důvodu diskriminace nebylo uchazeči studium znemožněno. Jinak řečeno, tvrdí-li žalobce, že byl v přístupu ke vzdělání poškozen (nepřímo) diskriminací, může být v daném druhu řízení (za splnění dalších podmínek) aktivně legitimován i v případě, že se o studium pouze ucházel. V projednávané věci tak je podstatné, že žalobkyně se o studium u žalované ucházela a v okamžiku tvrzeného diskriminačního jednání byla v postavení studentky.

21. Odvolací soud vyšel ze zjištění, že žalobkyně, která je muslimského vyznání, jež navenek projevuje zahalením muslimským šátkem (hidžábem), projevila zájem o studium oboru ošetrovatelství u žalované, přičemž při vstupních jednáních souhlasila s tím, že při praxi hidžáb nosit nebude, o nošení muslimského šátku při teoretické výuce ve škole se při těchto jednáních nemluvalo. V den zahájení školního roku se do školy dostavila zahalená hidžábem, ředitelka školy s odkazem na školní řád, který zakazuje nošení pokrývky hlavy při výuce, ji vyzvala k jeho odložení, což žalobkyně odmítla a školu opustila.

22. Skutková zjištění podle § 241a odst. 1 o. s. ř. dovolacímu přezkumu nepodléhají a dovolatelka je ani nezpochybnuje, namítá však nesprávnost dokazování spočívající v opomenutí postupu podle ustanovení § 133a o. s. ř., které upravuje přenos důkazního břemene. Smysl procesních ustanovení upravujících důkazní břemeno spočívá v řešení situací, kdy nelze prokázat tvrzení účastníka ohledně skutku podstatného pro hmotněprávní posouzení věci. Závěr o tom, že účastník neunesl důkazní břemeno, lze učinit jen tehdy, jestliže zhodnocení důkazů, které byly za řízení provedeny, neumožňuje soudu přijmout závěr ani o pravdivosti tvrzení účastníka, ani o tom, že by bylo nepravdivé (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 762/2001). Avšak závěr odvolacího soudu o skutkovém stavu není založen na neunesení důkazního břemene, ale na zjištění skutkových okolností rozhodných pro posouzení uplatněného nároku z hlediska hmotného práva. Umožňuje-li zjištěný skutkový stav v této fázi řízení, kdy jde o posouzení otázky, zda došlo k diskriminaci, o věci rozhodnout, není důvod k postupu podle procesních ustanovení upravujících důkazní břemeno. Odvolací soud proto nepochybil, pokud nepostupoval podle § 133a o. s. ř. a otázku jeho výkladu zmínil pouze okrajově. Jestliže na posouzení dotčeného ustanovení rozhodnutí odvolacího soudu nestojí, není přípustnost dovolání k řešení výkladu § 133a o. s. ř. podle § 237 o. s. ř. dána.

23. Základní charakteristikou nepřímou diskriminačního jednání je, že působí navenek neutrálně (tedy nebere jako základní rozlišovací kritérium pohlaví, rasu, věk či jiný diskriminační důvod), avšak diskriminuje ve svých důsledcích, neboť fakticky dopadá tíživěji na skupinu osob vymezenou podle pohlaví, rasy, věku apod. Nepřímou diskriminační jednání však není zakázáno absolutně; je možno je ospravedlnit legitimním cílem při respektování zásady proporcionality (srov. Boučková, P. a kol., Antidiskriminační zákon, Komentář, 2. vydání, C. H. Beck, 2016, s. 200 - 233).

24. Nepřímá diskriminace je faktickým důsledkem určité relevantní praxe, kterou je nutno podrobit testu nepřímé diskriminace, který spočívá ve zjištění, že 1) na první pohled neutrální kritérium dopadá silněji na konkrétní skupinu definovanou podle etnických, rasových, pohlavních, náboženských či jiných kritérií; 2) žalobce je členem takové skupiny; 3) pro nepřiměřené znevýhodnění této skupiny neexistuje objektivní a rozumné zdůvodnění, že se jednalo o opatření sledující legitimní cíl, jež bylo k jeho dosažení vhodné, nezbytné a přiměřené (srov. nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. III. US 1136/13, bod 42). Prokázáním prvních dvou podmínek (důkazní břemeno nese vždy žalobce) je dán předpoklad nepřímé diskriminace.

25. Žalobkyně tvrdila, že neutrální požadavek školního řádu zakazující všem studentům školy nosit při výuce pokrývku hlavy a na to navazující jednání ředitelky žalované má v přístupu ke vzdělání oproti ostatním studentům rozdílný dopad na ženy (studentky) muslimského vyznání, konkrétně na žalobkyni.

26. Žalobkyně je muslimského vyznání, které navenek projevuje zahalením vlasů, krku a poprsí. Jde o jeden (nejběžnější) ze způsobů zahalení muslimských žen zvaný hidžáb, při němž obličej zahalen není, na rozdíl od jiných způsobů zahalení jako je nikáb nebo burka, které zčásti nebo zcela obličej zakrývají. Zahalení, kromě ochrany ženy proti nežádoucím mužským pohledům, vyvolává v muslimských ženách zahalujících se dobrovolně pocit bezpečí, anonymity, soukromí a je považováno za symbol jejich náboženské identity, zbožnosti, statečnosti a vnitřní síly (srov. Davidová, M., Zahalování českých konvertitek k islámu, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, filozofická fakulta, Praha, 2014, dostupné na webu <http://is.cuni.cz>). Sama žalobkyně považuje nošení hidžábu za projev svého náboženského přesvědčení a víry, vnímá je jako náboženské pravidlo, které jí její víra ukládá, přičemž toto její tvrzení nebylo v řízení zpochybněno.

27. Nemůže-li být zahalena hidžábem a projevit tak své náboženské přesvědčení a víru, což má pro ni zásadní význam, dopadá na ni zákaz nošení pokrývek hlavy ve škole ve srovnání s ostatními studenty tíživěji. Je tím znevýhodněna oproti ostatním studentům, kteří jsou jiného náboženského přesvědčení, jehož symbolika nebyla zákazem pokrývek hlavy dotčena, anebo nejsou věřící. Lze proto uzavřít, že žalobkyně prokázala předpoklad své nepřímé diskriminace z důvodu náboženství v přístupu ke vzdělání.

28. V českém právním řádu je svoboda náboženského vyznání zaručena všem (čl. 15 odst. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny). Je realizována mimo jiné i projevy náboženského vyznání navenek, např. užíváním náboženského symbolu (zde muslimského šátku). Ochranu projevů náboženství a víry a tím i realizaci náboženské svobody zaručuje čl. 9 odst. 2 Úmluvy i čl. 16 odst. 4 Listiny. Ve smyslu těchto ustanovení mohou být projevy náboženského přesvědčení omezeny zákonem, jen pokud sleduje legitimní cíle, kterými jsou ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví, morálky a ochrana práv a svobod druhých. Současně musí být v demokratické společnosti nezbytné; nesmí existovat jiné opatření dosahující stejného účelu při menším omezení náboženské svobody a ostatních základních práv. Zákon, jenž by výslovně omezoval projevy náboženského přesvědčení, v českém právním řádu neexistuje. Avšak § 7 odst. 1 antidiskriminačního zákona rozdílné zacházení z důvodu náboženského vyznání a víry v přístupu ke vzdělání a jeho poskytování umožňuje, je-li objektivně odůvodněno legitimním cílem (ve smyslu čl. 16 odst. 4 Listiny ochranou veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví, morálky a práv a svobod druhých) a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné. Při splnění těchto podmínek by škola mohla užívání náboženských symbolů omezit. Z těchto hledisek je třeba podle § 3 odst. 1 antidiskriminačního zákona zkoumat zákaz nošení pokrývek hlavy zakotvený ve školním řádu i jeho uplatňování.

29. Ředitelka žalované opírala požadavek na odložení muslimského šátku o ustanovení školního řádu platného v rozhodné době, podle něhož „*žák dobrovolným studiem na zdejší škole bere na sebe zodpovědnost řídit se pravidly společenského chování a jednání; ve škole se pohybovat bez jakékoliv pokrývky hlavy – při onemocnění je toto ustanovení ošetřeno mimořádným povolením vedení školy.*“ Cílem tohoto opatření bylo dodržování společenských norem v prostorách školy a bylo vyvoláno nevhodným oblékáním především chlapců, kteří nosili ve škole a při výuce kšiltovky a kapuce. Normy společenského chování včetně odívání však žalobkyně užitím muslimského šátku neporušila, neboť zahalení vlasů obecně nevzbuzuje pohoršení, je u žen běžné nejen při pobytu venku, ale i uvnitř budov. Skutečnost, že způsob vázání hidžábu je v naší společnosti cizorodým prvkem, neznamená porušení norem společenského chování, mravnosti, respektive morálky. V případě zahalení hidžábem jako projevu víry tedy není zákaz pokrývek hlavy odůvodněn legitimním cílem zachovávat pravidla společenského chování a morálky, tedy cílem, jež toto ustanovení školního řádu sledovalo.

30. Takový zákaz neodůvodňuje ani zájem na ochraně veřejné bezpečnosti a pořádku, neboť samotné zahalení hidžábem nezvyšuje žádná bezpečnostní rizika. Nezakrývá obličej a neztěžuje tak identifikaci nositelky, ve vztahu k okolí nemůže vzhledem ke způsobu vázání šátku způsobit obavu například z ukrytí předmětů, kterými by mohli být ohroženi ostatní studenti nebo zaměstnanci školy. Osobě, která jej užívá, nezpůsobuje komplikace při komunikaci či orientaci v prostoru, a to ani při tělocviku, kde je navíc možno použít sportovní variantu tohoto zahalení (stejně jako se při tělocviku používá příslušný sportovní oděv). Zahalení hidžábem při teoretické výuce (včetně tělocviku) pak nepředstavuje ani žádná zdravotní rizika pro okolí ani pro samotnou žalobkyni. Užívání hidžábu při praxi ve zdravotnických zařízeních nebylo předmětem tohoto řízení, neboť žalobkyně s jeho odložením při praxi souhlasila.

31. Odvolací soud své zamítavé rozhodnutí postavil především na závěru, že omezení dané školním řádem je odůvodněno tím, že škola má být neutrálním prostředím, povinná tolerance náboženských symbolů nemá v České republice zákonný podklad, užívání takového symbolu je v rozporu s právem být svobodně bez vyznání, nebýt vystaven působení těchto symbolů, zvláště když jde o symboly cizorodé, představující politickou povahu náboženství (islámu), jež je v rozporu se západními liberálními ideály. Tato argumentace svědčí o tom, že odvolací soud shledal v omezujícím opatření legitimní cíl ochrany práv a svobod druhých, avšak s jeho závěry nelze souhlasit. Česká republika je založena na principu laického státu. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny je totiž stát založen na demokratických hodnotách a "nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání". Je tedy zřejmé, že Česká republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn. především nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů. Čl. 2 odst. 1 Listiny garantuje náboženský pluralismus a náboženskou toleranci, respektive oddělení státu od konkrétních náboženských vyznání (zásada konfesně neutrálního státu). Tato zásada je realizována kooperačním modelem vztahu státu a církví a jejich vzájemnou nezávislostí (srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02, nebo ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07, bod 93, uveřejněný pod č. 242/2010 Sb.). Zachování náboženské neutrality státem znamená, že do základního práva svobody náboženského přesvědčení a jeho projevů nezasahuje, avšak vytváří podmínky pro jeho realizaci, chrání výkon těchto práv a svobod před rušivými zásahy a nastoluje podmínky k tomu, aby vedle sebe mohly pokojně koexistovat osoby s různými, i protichůdnými světonázory, respektive osoby, které vyznávají různá náboženství. V přístupu ke vzdělání jsou uvedené principy zakotveny v ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) a c) školského zákona, podle něhož je vzdělávání založeno na zásadách rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana a současně na vzájemné úctě, respektu, názorové snášenlivosti, solidaritě a důstojnosti všech účastníků vzdělávání. Nelze proto přisvědčit

závěru odvolacího soudu, že tolerance náboženských symbolů ve školství nemá zákonný podklad. Tolerance je občanskou ctností, kterou by měli být nadáni členové občanské společnosti, od nichž neutralitu ve věcech náboženských a světonázorových požadovat nelze. Minimální tolerance jednotlivců se projevuje v nezasahování do svobod druhých, resp. v dodržování zákonů, které svobodu druhých osob chrání; stát zde pak vystupuje jako strážce tolerance (Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, T., Listina základních práv a svobod. Komentář, Wolters Kluwer, Praha 2012, komentář k čl. 2 Listiny).

32. Z hlediska uvedených principů založených na toleranci nelze dovodit, že by právo být bez náboženského vyznání mělo mít větší sílu než právo vyznávat náboženství a projevovat je navenek. Vyznávání islámu, jehož symbolem je u žen hidžáb, je sice náboženstvím v českých poměrech nezvyklým, vzbuzujícím v některých občanech paušalizující obavy, avšak za podmínek daných našim právním řádem by i tyto osobní a nikoho neohrožující projevy náboženského přesvědčení měly být většinovou společností tolerovány, a to zvláště v oblasti vzdělávání, jehož úkolem je mimo jiné i vést studenty k úctě a respektu k právům druhých a názorové snášenlivosti. Osoby bez náboženského vyznání či jiného náboženského přesvědčení by měly respektovat vnější projevy náboženského přesvědčení druhých (v daném případě žalobkyně, na níž je vzhledem k tomu, že jí byl v České republice udělen azyl, nutno pohlížet jako na občana tohoto státu) a není rozumného důvodu, proč by měly tyto projevy jiného, byť u nás nezvyklého náboženství tyto osoby omezovat nebo ztěžovat výkon jejich základních práv. Právě podnětem k rozvoji kritického myšlení, jež zmiňuje odvolací soud, může být konfrontace s projevy náboženského přesvědčení jiných. Ohledně narušování principu rovnosti mužů a žen lze odkázat na rozhodnutí ESLP ve věci S.A.S. proti Francii č. 43835/11 ze dne 27. 11. 2013, kde ESLP dovodil, že stát ve jménu rovnosti nemůže chránit ženu před vykonáváním jejího lidského práva. Zákaz nošení muslimského šátku při teoretickém vyučování tedy není odůvodněn ani tímto legitimním cílem.

33. Lze uzavřít, že zákaz nošení pokrývek hlavy studentkám muslimského vyznání při teoretické výuce ve škole není odůvodněn legitimním cílem. Ve vztahu k žalobkyni došlo proto k nepřímé diskriminaci v přístupu ke vzdělání ve smyslu § 3 antidiskriminačního zákona.

34. Z těchto důvodů je právní názor odvolacího soudu na nepřímou diskriminaci žalobkyně nesprávný. Jelikož je dovolací důvod uplatněn žalobkyní naplněn, Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil, a protože důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí také na rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1, 2 o. s. ř.). Na soudu bude, aby za situace, kdy žalobkyně byla v přístupu ke vzdělání diskriminována, posoudil uplatněné nároky na přiměřené zadostiučinění (§ 10 antidiskriminačního zákona) jak ve vztahu k textu požadované omluvy, tak i k finančnímu zadostiučinění.

35. Právní názor vyslovený v tomto rozsudku je závazný (§ 243g odst. 1 část věty první za středníkem o. s. ř.).

36. O náhradě nákladů tohoto dovolacího řízení rozhodne soud v novém rozhodnutí o věci samé (§ 243g odst. 1 věta druhá o. s. ř.).

Poučení: Proti tomuto rozhodnutí není přípustný opravný prostředek.

V Brně dne 27. 11. 2019

JUDr. Robert Waltr

předseda senátu